BIBLIOGRAFIE

Lucrări de referință

Brâncuş 2007 – Gr. Brâncuş, *Tendinţe latine şi autohtone la originea unor particularităţi ale limbii române*, în *Studii de istorie a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 161–166.

Capidan 1925 – Th. Capidan, *Meglenoromânii*, vol. I: *Istoria şi graiul lor*, Bucureşti, Editura Cultura Naţională.

Coteanu *et alii* 1969 – Ion Coteanu *et alii*, *Istoria limbii române*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei.

Diaconescu 1961 – Paula Diaconescu, *Un mod de descriere a flexiunii nominale, cu aplicaţie la limba română contemporană*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XII, 2, p. 163–192.

Dimitrescu *et alii* 1978 – Florica Dimitrescu *et alii*, *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Fischer 1985 – I. Fischer, *Latina dunăreană: introducere în istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Graur *et alii* 1965 – Al. Graur *et alii*, *Istoria limbii române*, vol. I, *Limba latină*, Bucureşti, Editura Academiei.

Sigle

DDM – Nicolae Saramandu (coordonator), Alina Celac, Irina Floarea, Marilena Tiugan, *Dicţionarul dialectului meglenoromân, explicativ şi etimologic* (au fost publicate: literele *A*, *Ă*, în „Fonetică şi dialectologie", XXIX, 2010, p. 52–135; litera *B*, în „Fonetică şi dialectologie", XXX, 2011, p. 55– 115; litera *C* în „Fonetică şi dialectologie", XXXI, 2012, p. 79–196).

GLR I – Academia Română, *Gramatica limbii române*, vol. I: *Vocabularul, fonetica şi morfologia* Bucureşti, Editura Academiei, 1954.

Tratat – *Tratat de dialectologie românească*, coordonator: Valeriu Rusu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.

LA VALEUR ANAPHORIQUE DE L'ADJECTIF DÉMONSTRATIF EN MÉGLÉNO-ROUMAIN

Résumé

Les faits analysés prouvent que le dialecte mégléno-roumain, tout comme le vieux daco-roumain, préserve *des traces très intéressantes* de l'évolution du démonstratif à partir de la phase latine – où la topique de l'adjectif était libre –, en passant par la phase latine vulgaire – où des syntagmes tels *montes ille*, *per valle illa* indiquent une perte de la valeur qu'avait eue *ille* dans l'usage classique et sa conversion en pronom à valeur anaphorique, qui est le premier degré de sa grammaticalisation en tant qu'article. Le phénomène de la réduction fréquente du démonstratif à une simple marque de la détermination – constaté par Paula Diaconescu en vieux daco-roumain et par nous dans le mégléno-roumain actuel – est ce qu'on peut appeler un miroir du processus historique de la formation de l'article. C'est surtout l'adjectif démonstratif de distance qui fonctionne moins comme un déictique et plutôt comme un article défini.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan–Al. Rosetti", Bucureşti

ADVERBUL ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE SUDICE. ABORDARE LEXICO-SEMANTICĂ

ADRIAN CHIRCU

„...la nivelul graiurilor, [sunt] *posibilităţi aproape inepuizabile de «exploatare» a materialului lingvistic, toate însă mişcându-se în limitele trăsăturilor structurale ale limbii române"*

(Marin 2012: 256)

1. În ultimii ani, studiul faptelor lingvistice dialectale a cunoscut un reviriment remarcabil, specialiştii propunându-şi să investigheze cu mai multă atenţie atlasele, dicţionarele, glosarele ori culegerile de texte aflate la îndemâna lor, ceea ce a permis, fără îndoială, o mai bună analiză a elementelor diatopice.

Prin acest studiu, ne propunem să continuăm parcursul nostru adverbial[1], oprindu-ne asupra graiurilor dacoromâne sudice, care prezintă o diversitate formală şi o bogăţie lexicală de netăgăduit. După cum bine s-a subliniat, până în prezent, „cercetările privind lexicul din graiurile dacoromâne sudice sunt puţin numeroase, [iar] multe dintre ele îmbracă aspectul unor referinţe din perspectiva altor probleme" (Mărgărit 2009: 12).

Această remarcă este valabilă şi pentru adverb, care n-a beneficiat, în afara unor observaţii generale (*Tratat*: 182–183) ori punctuale (Marinescu 1992: 67–77; Mărgărit 2009: 205–207,), de o descriere amplă, prin intermediul căreia să se poată suprinde dinamica internă a clasei[2].

2. În principiu, faptele de limbă abordate în studiul de faţă au fost excerptate din *Dicţionarul graiurilor dacoromâne sudice* (DGDS), coordonat de către Maria Marin (2009–2011), care este, cu siguranţă, o lucrare de referinţă pentru lexicografia dialectală românească, dar nu numai, deoarece dialectologii, românişti, romaniştii, slaviştii sau alţi specialişti au şansa de a găsi înregistrate cuvinte care pot ajuta la înţelegerea unor aspecte de ordin lexical şi / sau semantic[3].

De asemenea, trebuie să remarcăm că dicţionarul amintit are caracter sintetic, grupând informaţiile de ordin lexical înregistrate şi în alte lucrări cu caracter dialectal, atlase, glosare, culegeri de texte dialectale, toate acestea regăsindu-se în bibliografia de la finalul *Introducerii* (DGDS: XLI–XLII). Înregistrarea atentă a

[1] A se vedea câteva dintre studiile noastre în *Bibliografie*.

[2] Faţă de contribuţiile anterioare, studiul nostru se detaşează, în special, prin inventarul adverbial net superior, care a permis o mai judicioasă interpretare a faptelor dialectale.

[3] Pentru mai multe detalii legate de elaborarea acestui dicţionar şi de importanţa sa, vezi, de asemenea, Marin 2012: 254–261.

BDD-V4105 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 13:14:57 UTC)

faptelor de limbă în paginile dicționarului a uşurat, fără îndoială, cercetarea noastră, ceea ce a dus la o circumscriere cât mai obiectivă a aspectelor studiate.

Nu au fost lăsate deoparte nici textele grupate în cele zece volume ale culegerii *Folclor din Oltenia şi Muntenia* (FOM), care ne-au fost de un real folos pentru completarea inventarului adverbial.

2.1. În general, pentru părțile de vorbire flexibile dispunem de lucrări destul de ample şi detaliate, care permit o circumscriere adecvată. Din păcate însă, nu la fel stau lucrurile în ce priveşte părțile de vorbire invariabile, care au fost, adesea, omise în studiile de morfologie dialectală.

În urmă cu câțiva ani (Chircu 2006: 422), precizam că adverbului i se acordă un spațiu restrâns în studiile de lingvistică românească, informații despre acesta găsindu-se mai ales în lucrări care tratează alte aspecte de ordin dialectal (descrierea unor dialecte, subdialecte, graiuri şi subgraiuri).

2.2. De această dată, vom încerca să surprindem principalele aspecte caracteristice ale adverbelor prezente în graiurile dacoromâne sudice; din acest punct de vedere, graiurile sudice nu diferă foarte mult de alte graiuri româneşti, deoarece multe dintre tipurile şi subtipurile adverbiale identificate sunt întâlnite pe întreg teritoriul lingvistic dacoromân, ceea ce evidențiază acea unitate structurală atât de des invocată de lingvişti[4].

Adesea, am remarcat că adverbele moştenite din latină[5] (în general, forme primare) sunt bine reprezentate, diferențele față de alte grupuri de graiuri fiind mai ales de ordin formal şi, mai rar, semantic.

În ceea ce ne priveşte, ne vom raporta la termeni ce apar în graiurile sudice şi care, în mare măsură, au fost reținuți de specialişti în inventarele lexicale elaborate (în special, dicționare şi glosare)[6].

3. Un procedeu prezent în vechile texte româneşti (Ciompec 1985: 115–129) persistă şi în graiurile sudice şi a fost semnalat în paginile articolelor ori ale studiilor de specialitate (*Tratat*: 182; Ciompec 1985: 129–133; Marinescu 1992: 67–68; Chircu 2008: 117; Mărgărit 2009: 207). Acesta constă în ataşarea la adverbe a unor particule deictice simple sau cumulate (***-a***, ***-le***, ***-şi***, ***-şa***), pentru a sugera intensitatea, desfăşurarea şi iminența acțiunii ori precizia locului desfăşurării şi reprezintă „o particularitate a limbii populare" (Ciompec 1985: 134), care nu este generalizată, ci „constituie o caracteristică proprie unor puncte din Câmpia Dunării, corespunzătoare actualului județ Giurgiu, adică fostului județ Ilfov, iar altele județelor Teleorman, Dâmbovița, Argeş" (Mărgărit 2009: 207)[7].

Dintre formele adverbiale cu particule deictice deja inventariate (*Tratat*: 182; Brâncuş 2008: 114–115; Mărgărit 2009: 207), amintim: ***acilea*** 'aici', ***acumâlea***

[4] Pentru aspecte de ordin sintactic, vezi *Tratat*: 182–183; Marinescu 1992: 68–71; Chircu 2006: 424.

[5] Pentru mai multe detalii, a se vedea Ciompec (1985: 45–55); Chircu (2008: 102–108); Chircu-Buftea (2011: 11–15).

[6] În cazul în care un anumit adverb sau o locuțiune adverbială apare în mai multe lucrări dialectale, am reținut doar prima înregistrare. Dacă a trebuit să oferim unele explicații legate de repartiția, forma sau sensul unor adverbe, atunci am menționat şi alte lucrări, în care apare.

[7] În *Tratat de dialectologie românească* se precizează că „sunt frecvente în graiurile sudice adverbele de loc şi de timp formate cu ajutorul particulelor deictice" (*Tratat*: 182), ceea ce contrazice limitarea propusă de Mărgărit (2009: 207), iar exemplele noastre confirmă ipoteza generalizatoare.

'acum', ***acumulea*** 'acum', ***acuşicălea*** 'acum', ***aicilea*** 'aici', ***apoilea*** 'apoi', ***atâtălea*** 'atât', ***atâticălea*** 'atâtica', ***atuncilea*** 'atunci', ***icişa*** 'aici', ***undevaşilea*** 'undeva'. Se observă că majoritatea aduc o informație complementară şi se ataşează în special deicticelor spațiale sau temporale, însă nu rare sunt situațiile când apar în structura unor adverbe cantitative ori a unor locuțiuni adverbiale. Alte forme cu particule deictice[8] excerptate din lucrările consultate sau variante ale celor anterior menționate sunt: ***acia*** (var. ***acia-şa***, ***aciaşi***, ***acile***, ***acilea***[9], ***aicilea***, ***aicişa***[10]) 'aici' (DGDS I: 4), ***acileaşa*** 'aici' (DGO: 7), ***acol*** (var. ***acolea***, ***acoale***, ***acoalea***) 'acolo' (DGDS I: 4), ***acoloşa***[11] 'pe aici prin apropiere' (DGO: 8), ***acuş*** (var. ***acuşa***, ***acuşi***, ***acuşica***, ***acuşicaşa***) 'imediat' (DGO: 8), ***adicălea*** (var. ***adicătă***, ***adicăte***, ***adicătelea***) 'adică' (DGDS I: 8), ***apăilea*** 'apoi' (DGDS I: 33), ***atâtălea*** 'atât' (DGDS I: 50), ***cumvaşilea*** (var. ***cumvai***) 'cumva' (DGDS I: 337), ***dintâilea*** 'înainte de toate, deocamdată' (DGDS II: 31), ***încolea*** 'încolo' (DGDS II: 207).

4. Spre deosebire de limba literară, unde adverbele în ***-eşte*** nu mai sunt atât de des întrebuințate şi nici numărul noilor adverbe derivate nu este atât de mare, în graiurile dacoromâne sudice este atestată „viabilitatea formantului şi, implicit, a procedeului" (Mărgărit 2009: 206); aceste derivate exprimă, în mare măsură, asemănarea cu baza ori un anumit mod de a acționa, fiind inspirate din realitățile sociale ale vieții rurale muntenești, iar semnificația lor în graiuri este uneori diferită de cea din limba literară.

4.1. Ocurențele relativ însemnate ale adverbelor în ***-eşte***, în texte provenind din zone diferite, infirmă într-o anumită măsură observația care le atribuie un caracter „ocazional şi o viață scurtă" (Mărgărit 2009: 206). Pe lângă adverbele în ***-eşte*** inventariate şi discutate de către Iulia Mărgărit (2009: 206): ***băsmeşte***, ***bisericeşte***, ***clăieşte***, ***coşăreşte***, ***covoreşte***, ***desăgeşte***, ***doctoreşte*** (***doctoriceşte***), ***mireşeşte***, ***muşteşte***, ***snopeşte***, ***solzeşte***, ***tocăneşte***, ***tutuneşte***, amintim şi alte formații înregistrate în lucrările consultate, unele cu largă întrebuințare chiar şi în limba literară, ceea ce sugerează oarecum pătrunderea unor adverbe înspre şi dinspre limba literară, aspect evident mai ales în graiurile dacoromâne sudice: ***arnăuțeşte*** 'ca la arnăuți' (*Să-mi facă păru' **arnăuțeşte** / Şi chica tot haiduceşte* – BO: 139), ***bădărăneşte*** 'ca un bădăran' (*Vorbeşte **bădărăneşte** şi se poartă mojiceşte* – Udrescu 1967: 9), ***berbeceşte*** 'ca la berbec' (*Să-l judecăm noi domneşte, / Să-i tai capul **berbeceşte*** – FOM VIII: 89), ***călăreşte*** 'iute, rapid' (DGO: 39), ***căpităneşte*** 'precum căpitanii' (*Şi Radu **căpităneşte*** – FOM I: 619), ***căpreşte*** 'tuns neuniform, în scări' (Lex. reg. 2: 21), ***căsăpeşte*** 'ca un casap' (*Şi mi-i taie **căsăpeşte** / Şi grămădeşte clăieşte* – FOM IV: 133), ***câineşte*** 'ca un câine' (FOM IV: 114), ***cerchezăşte*** 'ca la cerchezi' (*Să-mi facă chica voiniceşte, / Să mă tundă **cerchezăşte*** – BO: 141), ***chioreşte*** 'cu coada ochiului, pe furiş' (DGDS I: 228), ***codreşte*** 'mod de a împărți o proprietate agricolă' (*Moşia şi-au împărțit-o **codreşte*** – Ciauşanu 1931: 16), ***delieşte*** 'ca la deliu' (*De mă tunde cherchezeşte, / Lasă-mi*

[8] Din rațiuni de inventar, am păstrat şi unele forme fără particule.

[9] *Mămica nu e **acilea*** (FOM IX: 119).

[10] *... pân' s-a obosit el, calu – hanc! **aicişa**, în cap* (FOM: 138).

[11] Var. ***acoloaşa*** (*... umblând el p-acolo pân țară, **p-acoloaşa**, a dat băiatu d-o petrecere* – FOM IX: 344).

BDD-V4105 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 13:14:57 UTC)

chica ***delieşte*** – FOM IV: 84), ***duşmăneşte*** 'cu coada ochiului, pe furiş' (DGDS II: 52), ***fâneşte*** 'ca pe fân' (*Nu mi-l taie cum să taie / Şî mi-l taie tot* ***fâneşte*** – FOM I: 561), ***franţuzeşte*** 'mod de a se tunde, cu părul foarte scurt' (DGDS II: 80), ***germăneşte*** 'nemţeşte' (DGDS II: 112), ***grâneşte*** 'ca pe grâne' (*Da nu-i taie cum să taie / Şî ni-i seceră* ***grâneşte*** – FOM I: 516), ***greceşte*** (*a sta* ***greceşte*** *în inima cuiva* 'a-i cunoaşte gândurile' – Ciauşanu *et alii* 1928: 165), ***hăimăneşte*** 'ca o haimana' (DGO: 213), ***hoţeşte*** 'cu coada ochiului' (*a se uita, a privi* ***hoţeşte*** – DGDS II: 166), ***iepureşte*** '(despre modul de a împleti un gard de nuiele) pe verticală' (DGDS II: 174), ***iortomăneşte*** 'cu curaj, vitejeşte' (BO: 85), ***lupeşte*** 'ca lupii' (FOM III: 495), ***milităreşte*** 'ca militarii' (*I-mbrăca* ***milităreşte*** – FOM I: 619), ***mojiceşte*** 'ca un mojic' (FOM: 97), ***muteşte*** 'fără să zică nimic, ca mutul' (*îi dă la pumni* ***muteşte*** – Ciauşanu 1931: 43), ***nărozeşte*** 'în prostie, prosteşte' (Ciauşanu 1931: 43), ***ogăreşte*** 'ca un ogar' (FOM V: 361), ***olteneşte*** 'de-a latul patului, ca în Oltenia' (*a dormi* ***olteneşte*** – DGDS II: 386), ***păcurăreşte*** 'în felul păcurarilor' (BO: 92), ***pensionăreşte*** 'ca un pensionar, liniştit' (Udrescu 1967: 198), ***pogoneşte*** '(negociind) în funcţie de preţul pogonului' (*Să ne tocmim* ***pogoneşte*** – Ciauşanu 1931: 51), ***politiceşte*** 'pretenţios' (*Pământul crapă, puştanii, care zic că vorbesc* ***politiĉéşte****, radical, zic creapă* – DGDS III: 90), ***şerpeşte*** 'cu coada ochiului, saşiu' (DGDS III: 274), ***tigheleşte*** 'mod de a coase, ca la tighel, tiv' (DGDS III: 326), ***soldăţeşte*** 'ca soldaţii' (*mănâncă* ***soldăţeşte****, tuns* ***soldăţeşte*** – Ciauşanu 1931: 60), ***şerpeşte*** 'fix, crunt' (*se uită* ***şerpeşte*** – Ciauşanu 1931: 63), ***şoimeşte*** 'ca şoimii' (FOM V: 77), ***toneşte*** 'mod de a pescui, a scoate peştele dintr-o toană' (DGDS III: 336), ***toporăşte*** 'ca toporul în apă, prost' (*a înota* ***toporăşte*** – Ciauşanu 1931: 65), ***ţuţuieneşte*** 'ţărăneşte, necivilizat' ([Înainte] *nu era aşa cu şcoli şi cu carte, să-nveţe, decât aşa* ***ţuţuienéşte*** – DGDS III: 381), ***undreleşte*** 'ca cu o undrea' (*a coase* ***undreleşte*** – Ciauşanu 1931: 68).

4.2. La aceste derivate de la baze comune, adăugăm şi două adverbe care au drept bază substantive proprii, Letin şi Novac (v. Chircu-Buftea 2011: 35–51), ceea ce, la nivel dialectal, este destul de rar: ***letineşte*** 'precum Letin, ca Letin' (*Strigă-o dată* ***letineşte****, / De trei ori dobrogeneşte* – FOM III: 24), ***novăceşte*** 'precum Novac, ca Novac' (*Ia prijuneşte turceşte, / Ca să-ţi dau cam* ***novăceşte*** – BO: 85).

4.3. De asemenea, avem şi o sintagmă, oarecum pleonastică, cum este cea în care apare, pe lângă sufixul ***-eşte***, şi substantivul ***chip***, care exprimă, la rândul lui, modalitatea: *în chip* ***domneşte***[12] (*Umblă Costea, călăreşte, / Călăreşte,* ***în chip domneşte*** – FOM II: 268; *Stai la masă* ***în chip domneşte*** – FOM V: 97).

5. Nu lipsesc nici adverbele diminutivate, fireşti la nivel dialectal, şi care ilustrează unitatea acestui procedeu derivativ, în sensul generalizării lui în graiurile dacoromâne, care sunt mult mai deschise inovaţiilor: ***acuşica*** (***acuşca***, ***acuşic***, ***acuşicâlea***) 'acum' (DGDS I: 6), ***atâtuca*** 'puţin de tot' (DGO: 16), ***atâtuţa*** 'puţintel' (DGDS I: 50), ***atuncica*** 'atunci, chiar atunci' (DGO: 16), ***depărcior*** 'puţin mai departe' (DGDS II: 20), ***devremişor*** 'mai de dimineaţă' (*Ai venit mai* ***devremişor*** *astăzi* – Udrescu 1967: 73), ***diminecior*** 'mai de dimineaţă' (Udrescu 1967: 75), ***ducuţa*** 'repede' (a se duce ***ducuţa*** – Udrescu 1967: 80), ***de-a duriţa*** 'de-a dura' (*L-am împins* ***de-a duriţa****, / Cât colo, din Griviţa* – FOM V: 447), ***frumuşel*** 'încet, uşor, mai frumos' (*şi se dă* ***frumuşel*** *la capu lui Ionică* – FOM IX: 11), ***greuleţ*** 'mai greu' (*Am dus-o* ***greu͡leţ*** – DGDS II: 140), ***iuţişor*** 'mai repede, mai iute' (*Să-mboldim boii binişor, / Să meargă mai* ***iuţişor*** – FOM V: 114), ***încetişor*** 'mai încet' (*şi-l gâdilă ba pe la urechi, ba pe la ochi, ba pe colea,* ***încetişor*** – FOM IX: 11), ***încetunel*** 'încetişor' (Gl. Olt.: 52), ***mărunţel*** 'încet, cu paşi mărunţi' (DGDS II: 303), ***mereor*** 'încetinel' (Lex. reg. 1: 54), ***mereuţ*** 'mai încet' (DGDS II: 316), ***mititeluţ*** 'mai mărunt, mai mic' (*Dai carnea pân maşină sau îi mai bună pă… cum o toci cu toporu, că o toci tot mai* ***mititelúţ*** *oleacă* – DGDS II: 327), ***multicel*** 'cam mult' (*Câte un bacşiş mai măricel, / Că-s dator cam* ***multicel*** – FOM III: 845), ***necontioară*** 'în continuu' (DGDS II: 359), ***niţicuş*** 'foarte puţin' (*Mai dă-i drumul* ***niţicuş*** *la curea* – Udrescu 1967: 184), ***olecuţică*** 'foarte puţin' (*Dă-i şi copilului numai* ***olecuţică*** *de alva* – Udrescu 1967: 188), ***la păşiţă*** 'la distanţă de un pas' (Gl. Olt.: 79), ***un piculete*** 'foarte puţin' (DGDS III: 50), ***pituluş*** 'tiptil, pitiş' (DGO: 155), ***potrivitel*** 'mai bine, mai potrivit' (*Încarc-o* ***potrivitel****, pe seama boilor* – Udrescu 1967: 214), ***la prânzştior*** 'la prânz' (*Aşteptai pîn'* ***la prânzştior****, / Şi nu mai putui de dor* – FOM III: 387), ***puţinel*** 'puţin' (DGO: 168), ***rărui*** 'rărişor' (*Vezi că ţeşi (cam)* ***rărui****!* – Udrescu 1967: 223), ***răuleţ*** 'puţin rău' (*Iar i se făcu* ***rău͡leţ*** *aşa, dincolo de Bucureşti* – DGDS III: 153), ***tărişor*** 'puţin mai tare, mai repede' (*Să înţepăm boii la curişor, / Ca să mergem mai* ***tărişor*** – FOM V: 110), ***târzior*** 'cam târziu' (– *Ce vii, bade,* ***târzior*** */ Ori nu ţi-e de mine dor* – FOM III: 393), ***totunica*** 'peste tot, uniform' (*Te faci la gură* ***totunica*** *de alviţă* – DGDS III: 329), ***o ţiricuţă*** (cu variantele: ***o târişcă***, ***o târişică***, ***o târişiră***, ***o ţărişucă*** – Gl. Olt.: 23) 'foarte puţin' (*Dă-mi mie* ***o ţiricuţă****…* – Udrescu 1967: 278)[13], ***uşurel*** 'puţin mai uşor' (*Vântul bătea* ***uşurel****, / Ploaia curgea mărunţel* – FOM V: 474).

6. Adverbele (locuţiunile adverbiale), în a căror structură intră sufixul ***-iş*** (cu varianta ***-âş***) sunt deosebit de frecvente în graiurile muntenești, însă, în majoritatea cazurilor, sunt întâlnite forme comune, înregistrate şi în alte graiuri dacoromâne.

Semnalăm totuşi adverbe precum: ***în boiş*** 'împleticindu-se' (Udrescu 1967: 18), ***botiş*** 'strâns, ghemuit, adunat' (DGDS I: 119)[14], ***buiş*** 'cruciş' (DGDS I: 133), ***cârmiş*** 'într-o parte' (*Şi mai am pe fulgeriş / Te face de fugi* ***cârmiş*** – BD: 188), ***ciuciuliş*** 'ghemuit' (DGDS I: 256), ***conciş*** 'cruciş' (*a se uita* ***conciş*** – Udrescu 1967: 56), ***cumpăniş*** 'drept, în poziţie dreaptă' (*Umblam pin tine pitiş / Cu săbioara târâş, / Cu paloşu* ***cumpăniş*** – BO: 12), ***ghioldiş*** (*Nu-m dă banii nici de cuş, / Să uită la mine* ***ghioldiş*** – GN I: 59), ***ghionţiş*** 'înţepând cu privirea, fix' (Udrescu 1967: 101), ***glomotiş*** 'grămadă' (*Stau fructele* ***glomotiş*** *pe jos* – Udrescu 1967: 107), ***păliş*** 'cu coada ochiului, chiondorâş' (Udrescu 1967: 196), ***pitiş*** 'pe ascuns, ascunzându-se' (DGDS III: 64), ***ponciş*** 'împleticit' (*a merge* ***ponciş*** – Udrescu 1967: 56), ***săbiş*** 'strâmb, chiordiş, pieziş' (*Mi-a tăiat o stofă* ***săgi͡iş****, adică mi-a tăiat-o strâmb* – DGDS III: 184), ***şoldiş*** 'oblic, pieziş' (DGO: 192), ***tăvăliş*** (*Iar copii* [sic !] *lui Chiriş, / Venia pe coş* ***tăvăliş*** – GN I: 65), ***în veriş***

[12] Ne-am fi aşteptat la o sintagmă de tipul ***în chip domnesc***.

[13] Am reţinut şi forma ***oţărică*** 'puţin' (DGO: 148).

[14] Avem şi o variantă în ***-âş***: ***botâş*** (*Avea acolo o sobă, o hornă d-alea, făcea focu-n mijlocu ei acolo şi să culca* ***botâş****, după foc* – FOM X: 229).

BDD-V4105 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 13:14:57 UTC)

'pieziş' ([Tăiem aluatul] ***în veríş***, *în pieziş, aşa spunem noi* ***în veríş***, *aşa când nu mergem drept* – DGDS III: 10).

7. Dintre locuțiuni, trebuie menționate două tipuri mai des înregistrate[15].

7.1. În primul rând, este vorba despre cele constituite dintr-o prepoziție (în majoritatea cazurilor ***pe***) şi un participiu plural neutru (v. Chircu-Buftea 2011: 123–127), cărora, adesea, li se adaugă particule deictice: ***pe ajutate*** (var. ***pe ajutatele***) 'ajutându-se reciproc' (DGDS I: 14), ***pe apipăitelea*** 'pe pipăite' (DGO: 13), ***pe apucatelea*** 'la noroc, după abilitatea de a apuca cel întâi' (DGO: 13), ***pe arătatea*** 'arătând, dând la iveală' (DGDS I: 37), ***pe ascunsatelea*** 'pe ascuns' (DGO: 15), ***prin auzite*** (var. ***după auzite***, ***pe auzite***, ***pe auzitea***) 'din auzite' (DGDS I: 52), ***pe bojbecăitelea*** (var. ***pe boşbâcâitelea***) 'bâjbâind (în întuneric)' (DGO: 31), ***pe ciuciulite*** (cu var. ***pe ciucite*** – Ciauşanu 1931: 71) 'ghemuit, ciuciulit' (DGDS I: 256), ***pe cocoțate*** (var. ***pe cocoțatelea***) 'cocoțându-se' (*apud* Mărgărit 2002: 60), ***pe dăşălate*** 'deşelând' (*Eee, turcu încălică pe cal,* ***pe dăşălate*** – FOM IX: 680), ***pe desculțe*** 'cu picioarele goale' (DGDS II: 21), ***pe furate*** 'pe apucate' (*somn* ***pe furate*** – Udrescu 1967: 245), ***pe-nghesuite*** 'pe ascuns' (*A-i trage câteva* ***pe-nghesuite*** – Udrescu 1967: 139), ***pe înfundate*** 'fără să se observe' (Udrescu 1967: 139), ***pe murgite*** (var. ***pe murgit***, ***prin murgit***) 'pe la înserat, în amurg' (DGDS II: 344), ***în săritele*** 'cu sărituri mari, în galop' (DGDS III: 190), ***în stârcite*** (var. ***în stârcitelea***) 'pe vine' (DGDS III: 240), ***pe şopăite*** 'în şoaptă, pe furiş' (DGDS III: 282).

7.2. Un alt tip de locuțiune, prea puțin abordat de către specialişti, este cel alcătuit din prepoziția compusă ***de-a*** + substantiv[16] (Chircu-Buftea 2011: 110–118), acestuia din urmă putându-i-se ataşa diferite particule deictice (din seria celor menționate în paragraful precedent): ***de-a azvârlita*** 'aruncând' (DGDS I: 53), ***de-a başca*** 'separat' (DGDS I: 79), ***de-a baul*** 'de-a buşilea' (DGDS I: 70), ***de-a bestegala*** (cu var. ***de-a bestegalul*** – Mărgărit 2002: 27) 'de-a rostogolul, de-a dura' (Udrescu 1967: 13), ***de-a-n boul*** 'de-a berbeleacul' (DGDS I: 120), ***de-a buşilea*** 'în patru labe' (DGO: 70) (v. şi Chircu 2011: 185–190), ***de-a-n capetele*** 'de-a berbeleacul, peste cap' (DGDS I: 155), ***de-a-n câtelea*** 'repede' (în expresia *a umbla* ***de-a-n câtelea*** – Udrescu 1967: 282), ***de-a chipului*** 'chipurile' (DGO: 46), ***de-a coasta*** 'costiş' (DGDS I: 276), ***de-a curmezişelea*** (var. ***de-a curmezişele***) 'pe lat' (DGO: 67), ***de-a-n curulea*** 'stând în şezut' (DGDS I: 344), ***de-a doua*** 'de-a curmezişul' (Lex. reg. 1: 45), ***de-a fuga*** (var. ***de-a-n fuga***) 'repede, fugind' (DGDS II: 85), ***de-a fundelea*** 'afund sub apă' (*M-am dat* ***d-a fúndelea*** – DGDS II: 88), ***de-a gongul*** 'de-a buşilea, pe brânci' (DGDS II: 133), ***de-a hoanțelea*** 'sărind' (Ciauşanu *et alii* 1928: 166), ***de-a încracile*** 'cu picioarele în sus' (DGDS II: 207), ***de-a încuritelea*** 'de-a berbeleacul' (DGDS II: 209), ***de-a înderetelea*** 'cu spatele' (DGDS II: 210), *de-a mâna* 'mod special de a modela aluatul' (*apud* Mărgărit 2002: 20–21), ***de-a-ndoasele*** 'pe dos, invers' (*Dă ce faci tot* ***d-a-ndoasele*** *şi râzi mereu* – FOM VIII: 238), ***de-a-nturtuşit***(***ele***) (var. ***în înturtuşit***) 'pe şezut' (*a dormi, a mânca* ***de-a-nturtuşitele*** – Udrescu 1967: 143), ***de-a-n picioarelea*** 'în picioare' (DGDS III: 48), ***de-a potoroaşca*** 'de-a rostogolul' (Lex. reg. 2: 16), ***de-a prăstăgala*** 'de-a berbeleacul' (Lex. reg. 1: 30), ***de-a prăvățul*** 'de-a dreptul, pieptiş' (Lex. reg. 2: 31), ***de-a prostavala*** 'de-a dura' (DGO: 70), ***de-a razna*** 'într-o parte' (*Lua drumul* ***de-a razna*** – FOM V: 348), (***pe***) ***de-a rândul*** 'peste tot' (DGO: 152), ***de-a roata*** (var. ***la roată***) 'de jur împrejur, roată' (DGDS III: 170), ***de-a-n săritelea*** 'sărind' (Ciauşanu *et alii* 1928: 166), ***de-a-n scapetelea*** 'de-a berbeleacul' (DGDS III: 193), ***de-a scufundişul*** (var. ***de-a scofundele***, ***d-a scufundul***[17]) 'scufundându-se' (DGDS III: 205), ***de-a scurupatelea*** 'de-a rostogolul' (DGO: 179), ***de-a spatele*** 'pe spate, în spate' (DGDS III: 227), ***de-a străvăleacul*** 'de-a berbeleacul' (DGDS III: 251), ***de-a surda*** 'degeaba, în zadar' (DGO: 70), ***de-a-n susul*** (var. ***de-a-n susulea***, ***de-a-n suselea***) 'în sus' (Udrescu 1967: 252), ***de-a şuvala-pala*** 'alandala, talmeş-balmeş' (*A lăsat totul* ***de-a şuvala-pala*** – DGO: 195), ***de-a tumba*** 'de-a dura' (Lex. reg. 1: 57), ***de-a tutubeaca*** 'de-a dura' (DGO: 70), ***de-a tuturiga*** (cu var. ***de-a-n tuturigu*** 'de-a dura' – Gl. Olt.: 118) 'de-a rostogolul' (Lex. reg. 1: 57), ***de-a vălătucul*** 'val-vârtej' (Ciauşanu *et alii* 1928: 208), ***de-a volna*** 'berechet, de ajuns, mult' (*I-am dat* ***de-a volna*** *tot ce a vrut* – Udrescu 1967: 291).

8. Semnalăm şi întrebuințarea adverbială a numeroase adjective participiale: ***aburat*** '(dormind) adânc, dus, sănătos, buştean' (DGO: 7), ***descurcat*** 'răspicat, clar' (DGDS II: 22), ***înforțat*** 'cu forța, forțat' (DGDS II: 213), ***înnoptat*** 'pe întuneric' (DGDS II: 222), 'la lăsarea serii, mai târziu' (*Ne-am dus mai* ***înserát*** – DGDS II: 224), ***mărunțit*** 'cu paşi mărunți şi repezi' (*joacă* ***mărunțit*** – Udrescu 1967: 162), ***mânzărat*** 'silit, forțat' (*a râde* ***mânzărat*** – Udrescu 1967: 169), ***pupăzat*** 'pieziş, oblic, strâmb' (*a tăia* ***pupăzat***, *a se uita* ***pupăzat*** – Udrescu 1967: 218), ***restit*** 'răstit, cu voce tare' (DGDS III: 165), ***risipit*** 'şaşiu' (*a privi* ***risipít*** – DGDS III: 169), ***şişcănit*** 'sâsâit, peltic' (*Vorbeşte* ***şişcănit*** – Gl. Olt.: 108).

9. De asemenea, există câteva împrumuturi (dintre care unele neologice), majoritatea intrate în graiuri ca adverbe, care prezintă forme interesante (rezultate din alterări ale structurii fonetice originare, în funcție de asocierile şi analogiile produse în graiuri) sau au sensuri diferite de limba literară: ***abraş*** (var. ***iabraş***) 'cruciş' (*a se uita* ***iabráş*** – DGDS I: 2), ***absolut*** 'deloc, defel' (*Nu l-a lăsat* ***absolut***, *până când nu i-a spus* – FOM IX: 668), ***acana*** 'mai de o parte, alături' (DGO: 7), ***agale*** 'încet, cu mişcări lente' (DGO: 9), ***barem*** 'măcar' (DGO: 18), ***başca*** (***băşca***) 'separat, deosebit' (DGO: 18), ***brut*** 'brusc' (DGDS I: 128), ***buluc*** 'cu grămada' (*Fetele să strâng* ***buluc*** */ Şi mă-ntrebă und' mă duc* – FOM VII: 321), ***contin*** 'continuu, fără întrerupere' (DGDS I: 294)[18], ***falş*** 'fals' (DGDS II: 56), ***fest*** 'tare, strâns' (*Strânge* ***fest*** *pachetul* – Udrescu 1967: 85), ***franş*** 'deschis, sincer, franc' (*Ți-o spui* ***franş*** – Udrescu 1967: 91), ***geaba*** 'degeaba' (***Geaba***, *surda că bătea, / Folos de el că n-avea* – FOM VII: 133), ***lento*** 'încet, domol' (DGDS II: 262), ***mândiat*** 'imediat' (DGDS II: 298)[19], ***momental*** 'în scurt timp, momentan' (DGDS

---

[15] Lăsăm deoparte, în acest paragraf, locuțiunile alcătuite dintr-o prepoziție şi un substantiv. Acestea vor fi discutate în **11**.

[16] Mai rar, altă parte de vorbire.

[17] *Când i-a dus la capu aleşteului rața, s-a dat* ***d-a scufundu***... (FOM VIII: 568).

[18] „Neologismele insuficient înțelese, asociate în acest scop, al înțelegerii, pe baza unor date comune (formale şi de sens) cu elemente cunoscute (de aceeaşi factură sau din lexicul tradițional), sunt repuse în circuit conform acestui nivel de receptare. Înregistrările de la vorbitori de condiții diferite (vârstă, instrucție, sex) probează adaptarea confuză a cuvintelor noi" (Mărgărit 2009: 251). Vezi şi *infra*, în paragraf, unele dintre exemple.

[19] Var. ***nimădiat*** (*Iel* ***nimădiat*** *a pornit corabia pă mare* – FOM VIII: 319).

BDD-V4105 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 13:14:57 UTC)

II: 333), ***musai*** 'neapărat, obligatoriu' (DGDS II: 344), ***prosimativ*** 'aproximativ' (DGDS III: 126), ***şotâng*** 'strâmb' (*calcă* ***şotâng***, *merge* ***şotâng*** – Udrescu 1967: 257)[20].

10. Inventarul adverbial trebuie completat cu adverbele provenite din substantive care sunt utilizate în construcții eliptice (lipseşte adverbul de comparație), exprimând, în general, forma sau intensitatea[21] (GALR I: 604): ***cârlig*** 'scai' (*a se ține* ***cârlig*** *după el* – Ciauşanu 1931: 70), ***cârnat*** 'şir' (*a se ține* ***cârnat*** – Ciauşanu 1931: 13), ***chip*** (*harnică* ***chip*** 'foarte harnică' – FOM X: 174), ***ciuciumel*** (var. ***ciurciumel***) 'plin' (*încărcat* ***cucumél*** – DGDS I: 256), *a sta* ***cladă***, ***~ clădărie***, ***~ ciucure***, ***~ ciucură***, ***~ ciurciumel***, ***~ gaibără***, ***~ pâlc***, (despre fructe) 'a sta grămadă' (Udrescu 1967: 49), *a răci* ***cobză*** 'foarte tare' (Udrescu 1967: 52), *a sta* ***codru*** 'prins, închegat' (Gl. Olt.: 24), ***cosor*** 'scai' (*a se ține* ***cosor*** *după cineva* – Ciauşanu 1931: 70), *a se ține* ***crilă***, ***~ landră***, ***~ şir*** 'a se ține scai' (Udrescu 1967: 62), ***culme*** 'de-a curmezişul' (*a pune* ***culme*** – DGDS I: 335), *sătul* ***doldora***, ***~ berbeniță***, ***~ clean***, ***~ corabă***, ***~ țeavă*** (Ciauşanu *et alii* 1928: 158), ***fir*** 'deloc' (*a nu plânge* ***fir*** – DGDS II: 65), ***foia fagului*** 'zdravăn' (*a bate pe cineva* ***foáia fáguluí*** – DGDS II: 75), *fulfuc* 'pretențios' (*a se găti* ***fulfuc*** – Udrescu 1967: 95), ***fulger*** 'repede' (*A trecut* ***fulger*** *pe lângă mine* – Udrescu 1967: 95), ***gaibără*** 'încărcat' (*Stau ciorchinii* ***gaibără*** *pe ele* – Udrescu 1967: 97), ***gararai*** 'scai' (*a se ține* ***gararáí*** – DGDS II: 97), ***grapă*** 'lanț' (*a merge* ***grápă***, *a se ține* ***grápă*** – DGDS II: 135), ***handără*** 'scai' (*a se ține* ***handără*** – Ciauşanu *et alii* 1928: 166), *sătul* ***lubeniță*** 'până la refuz' (Ciauşanu 1931: 37), *sărac* ***luci*** 'lipit' (Ciauşanu 1931: 37), ***măciucă*** 'în şir, grupați' (*Mă uitai în vale-n luncă, / Vin cârlanii toți* ***măciucă*** – FOM V: 317), ***mereduc*** 'strâns' (*a-l lega* ***mereduc*** – Udrescu 1967: 169), *sărat* ***ocnă*** 'extrem de sărat' (Ciauşanu 1931: 45), ***potinteu*** 'fix' (*a sta* ***potinteu*** – Ciauşanu *et alii* 1928: 190), *prostovol* 'grămadă' (*a veni* ***prostovol*** – Lex. reg. 2: 31), ***sfoară*** 'drept, lin' (*a merge sfoară* – Udrescu 1967: 239), ***târş*** 'scai' (*a se ține* ***târş*** *după cineva* – Udrescu 1967: 269), *făcut* ***teiu*** 'beat turtă' (Ciauşanu 1931: 64), ***țiclă*** 'fix, atent' (*a se uita* ***țiclă*** – Udrescu 1967: 277), ***vârcă*** 'scai' (*a se ține* ***vârcă*** *după el* – Ciauşanu 1931: 70)

11. În graiurile muntenești am întâlnit o serie de adverbe în a căror structură intră un ***a-*** protetic de origine prepozițională; prepoziția ***a***, ataşată la adverbe ca vocală protetică, nu mai este resimțită ca atare[22]: ***abitir*** '(numai la comp.) mai bine, mai mult etc.' (*Iel a făcut multe bunătăț pentru noi şi ni-a iubit mai* ***abitir*** *ca un părinte* – GN I: 210), ***abobota*** 'fără rost, fără socoteală' (Lex. reg. 2: 11), ***abizuit*** 'sigur, cu siguranță' (DGO: 7), ***abuzna*** 'pe neaşteptate, brusc, repede' (*M-am pomenit cu el abuzna peste mine* – Udrescu 1967: 1), ***amoi*** '(despre rufe) la muiat' (Ciauşanu 1931: 4), ***aposna*** 'de-a-ndoaselea' (Ciauşanu 1931: 51), ***apravăț*** 'alături, aproape' (Lex. reg. 1: 27), ***arazna*** 'razna' (*Umblă* ***arazna*** – Udrescu 1967: 5), *azâr* 'gata' (*Stă câinele* ***azâr*** *să ia bucătura copilului* – Lex. reg. 1: 40)[23].

12. Am identificat şi adverbe arhaice[24] care supraviețuiesc, sporadic, în textele dialectale: ***ales*** 'mai ales, deosebit, separat' (DGDS I: 4), ***amânat***[25] 'târziu' (*Să vii mai* ***amânat***, */ cân duşmanii s-a culcat* – GN I: 70), ***antărț*** 'acum 2 ani' (DGO: 12)[26], ***astară***[27] 'astă-seară, diseară' (DGDS I: 4), ***din biu*** 'abundent, din belşug' (DGDS I: 97)[28], ***încai***[29] 'mai ales, cel puțin, măcar' (*mănâncă-mă şi pă mine-****ncai*** – FOM X: 96)[30], ***năpristan*** 'continuu, neîncetat' (DGDS II: 355)[31], *savai* 'chiar, tocmai' (DGO: 174)[32].

13. Am reținut şi alte adverbe sau locuțiuni (expresii) adverbiale[33] care cunosc o întrebuințare specifică graiurilor dacoromâne sudice, dintre care semnalăm: *a* 'cam, aproape' (Gl. Olt.: 11), ***pe afundele*** (***pe afundă***) 'afund, pe fundul apei' (DGDS I: 10), ***altă ca altă*** 'până una-alta, deocamdată' (DGDS I: 23), ***altimp*** 'la anul' (DGO: 11), ***amal***[34] 'în sus' (*apud* Mărgărit 2002: 20), ***la aman*** 'la nevoie' (DGO: 12), ***andănainte*** 'în față, înainte' (DGDS I: 30), ***în bâjbâială*** 'bâjbâind' (DGDS I: 84), ***buiug*** 'de-a valma, unii peste alții' (Lex. reg. 1: 48), ***din călit*** 'din naştere, de felul lui' (*Aşa a ieşit* ***din călit*** – Udrescu 1967: 31), ***ca chestie*** 'de formă, din curiozitate' (Udrescu 1967: 35), ***cât aminul*** 'niciodată' (Ciauşanu 1931: 4), ***cât cucul*** 'niciodată' (Ciauşanu 1931: 18), ***câta*** 'puțintel' (Gl. Olt.: 23), ***ce şi ce*** 'cât de cât' (Udrescu 1967: 35), ***chip şi seamă*** 'în aparență' (Ciauşanu *et alii* 1928: 150), ***cu chişcatu*** 'cu furatul' (DGO: 65), ***ciuş*** 'în spate, în cârcă' (DGDS I: 263), ***dadăcum*** 'darămite' (Udrescu 1967: 66), ***deschilin*** 'deosebit' (DGO: 72), *didijos* 'dedesubt' (DGO: 73), ***didisus*** 'sus deasupra' (DGO: 73), ***cu domolul*** 'cu binişorul, încet' (*Ia-l mai* ***cu domolul*** – Udrescu 1967: 77), ***cu dulugeacul*** (var. ***cu dulugeaua***) 'încet, pe îndelete' (*a lucra* ***cu dulugeacul*** – Udrescu 1967: 85), *din* ***fir până-n ață*** 'în detaliu' (FOM X: 58), ***în tot felul felului*** 'în toate chipurile' (Udrescu 1967: 85), ***în ghiotura*** 'în acord' (DGDS II: 119), ***cu hambacul*** (var. ***cu hambaca***) 'cu forța' (*Mi-a intrat* ***cu hambaca*** *în pomostul casei* – Udrescu 1967: 112), ***cu hanasâna*** (var. ***anasâna***) 'cu forța' (Udrescu 1967: 112), ***cu hărămugu*** 'cu grămada, amestecat' (Lex. reg. 1: 45), ***hoiandra*** 'vraişte' (*A lăsat porțile* ***hoiandra*** – Lex. reg. 1: 45), ***laita*** 'mereu, întruna' (*a o ține* ***laita*** – Lex. reg. 2: 15), ***lăturişniță*** 'lateral, într-o parte' (*Tu mergi mai* ***lăturíşniță*** – DGDS II: 257), *cu*

---

[20] Semnalăm aici şi întrebuințarea lui ***singur*** 'numai' cu valoare adverbială (DGDS III: 216). Pentru mai multe detalii, vezi Mărgărit 1995: 47–51.

[21] Pentru o descriere a categoriei gramaticale a intensității, vezi Marinescu 1992: 71–72.

[22] Iulia Mărgărit (2002:19) observă că „prin aglutinare, prepoziția îşi pierde identitatea morfologică şi semantică, devenind un simplu element de proteză. [...] Ca modalitate de creare, prin absorbția prepoziției, în calitate de element formativ, termenul se înscrie într-o serie mai largă de producții similare, întâlnite în lexicul graiurilor din aria sudică". Pentru alte detalii referitoare la acest procedeu, vezi şi Mărgărit 2012: 262–275.

[23] Ataşarea lui ***a*** este destul de frecventă şi în limba veche: *Aceia vădzură lucrul lui Dumnedzău şi ciudele lui* ***afundu*** (PH: 179). Pentru perspectiva diacronică asupra fenomenului, a se vedea Stan 2011: 143–144.

[24] Pentru alte forme arhaice, a se consulta Marinescu 1992: 73.

[25] A se vedea, de pildă, CV: 314: *Nu* ***amînatu*** *elu mai suflă potrivnicu vîntu...*

[26] *Că mai* ***anterțu*** *ne-au dzis noao, tuturor leşilor, craiul Şfedului...* (Neculce, Let.: 298).

[27] ***Astară*** *veți şti cum Domnul v-au scos den Țara Eghipetului* (PO: 231).

[28] *Deaci se sui de frînse pînre şi gustă şi băsădui* ***de biu*** *pînră în zori...* (CV: 244).

[29] ***Încailea*** *tot a fost şi tot s-a făcut* (FOM IX: 626). Vezi *supra* şi **3.**

[30] *... **încai** pre ceastă lume să ne sfiimu şi să ne ruşinămu* (EV: 108).

[31] *Apoi deci, 16 ani* ***neprestan***, *cu o împărăție mare şi puternică ca aceaea a romanilor...* (IȚR: 154).

[32] *Iaste nume întru semenție şi se grăiaşte* ***săva*** *şi să cheamă, de să împarte în trei părți* (Prav.: 165).

[33] Pentru completarea inventarului locuțional, a se vedea Marinescu 1992: 73–74.

[34] Antonimul lui ***avale***, ***dăvale***.

BDD-V4105 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 13:14:57 UTC)

legumeală 'în rate, plătind sume mici' (Lex. reg. 2: 28), ***licură*** 'curat' (Lex. reg. 1: 50), ***liuşcă*** 'de-o parte' (Lex. reg. 1: 82), ***maichea*** 'oare' (Lex. reg. 1: 54), ***cu mărunţaua*** 'în detaliu' (Ciauşanu 1931: 40), ***măvaică*** 'parcă, probabil' (Cărăbiş 1962: 262), ***milaret*** 'fără socoteală, cu nemiluita' (Lex. reg. 1: 30), ***la modă*** 'la fel, tot aşa' (Gl. Olt.: 68), ***cu nart*** 'cu economie' (Udrescu 1967: 178), ***năut*** 'încet, şoptit, înfundat' (*Te strigă aşa **năut**, aşa surd cum să spui eu* – DGDS II: 357), *neam* 'deloc, defel' (DGDS II: 358), ***neam de neam*** 'câtuşi de puţin' (Ciauşanu *et alii* 1928: 182), ***la nemurire*** 'mult, straşnic' (*a bea **la nemurire*** – Udrescu 1967: 183), ***pe noime*** 'pe stil nou' (DGDS II: 370), ***de obişnuinţă*** 'de obicei' (DGDS II: 376), ***ozancă*** 'parcă' (DGDS II: 398), ***paliu*** 'saşiu' (DGDS III: 10), ***în pandere*** 'împânzind locul, împrăştiat' (DGDS III: 13), ***la paralâc*** 'cu bucata' (*vinde ceapa **la paralâc*** – Ciauşanu 1931: 48), ***în pauză*** 'cu pauze, intermitent' (DGDS III: 19), ***în piez*** 'oblic, pieziş' (DGDS III: 55), ***pe pipăială*** 'pe pipăite, pe bâjbâite' (DGDS III: 58), ***pişcav*** 'peltic, îngânat' (*a vorbi **pişcáv*** – DGDS III: 62), ***din plesneală*** 'pe neaşteptate, repede, din întâmplare' (*a veni, a trece pe undeva **din plesneală*** – Udrescu 1967: 207), ***pe poftă*** 'după chef, cum vrei' (Ciauşanu 1931: 51), ***pointră*** 'în contră, împotrivă' (Lex. reg. 1: 51), ***pe politic*** 'pretenţios' (DGDS III: 90), ***cu prostomolul*** 'cu grămada, în număr mare' (DGDS III: 100), ***ras pe ras*** 'măsură peste măsură' (Udrescu 1967: 220), ***de-o raznă*** 'deoparte, separat' (DGDS III: 141), ***în răpi*** 'repede' (Udrescu 1967: 222), ***pe răstimpuri*** 'din când în când' (DGDS II: 12), ***cu răstitul*** 'răstindu-se' (Udrescu 1967: 223), ***de rândul ăsta*** 'de astă dată, deocamdată' (DGDS III: 159), ***cu ruptul*** 'cu toptanul' (Ciauşanu 1931: 57), ***sai*** 'chiar, tocmai' (DGO: 174), ***satarbelea*** 'musai, neapărat' (*E **satarbelgí** să vii* – DGO: 174), ***în scăpări*** (var. ***prin scăpări***) 'pe apucate, printre picături' (DGDS III: 195), ***în scuteală*** 'fără a plăti' (DGDS III: 207), ***cu strâmbul*** 'chiondorâş, cu ciudă' (*a se uita **cu strâmbul*** – Udrescu 1967: 250), ***cu sugrumu*** 'mult, peste puteri' (*Am muncit **cu sugrumu*** – Cărăbiş 1962: 263), ***taman pe taman*** 'egal' (Udrescu 1967: 261), ***tamba*** 'împreună' (DGO: 196), ***în târcol*** 'de jur împrejur' (DGDS III: 313), ***cu târâşul*** 'din greu' (*O duce aşa **cu târâşul**, cu cârpeala, cum poate* – Udrescu 1967: 269), ***la temei*** 'din belşug, berechet' (*S-au făcut prune **la temei*** – Udrescu 1967: 265), ***tixlim*** 'exact, tocmai' (Lex. reg. 1: 32), ***turuiac*** 'întruna, mereu' (*o ţine **turuiac*** – Lex. reg. 1: 39), ***pe uşure*** 'uşurel' (Udrescu 1967: 284), ***pe vechi*** 'pe vremuri' (DGDS III: 417), ***la vezeală*** 'în văzul lumii' (Ciauşanu 1931: 70), ***zăuş*** 'târâş' (Lex. reg. 1: 51), ***cu zgârţă*** 'cu zgârcenie' (Lex. reg. 2: 18).

14. La acestea se adaugă unele forme particulare ale unor adverbe (locuţiuni) prezente şi în limba literară, dintre care am reţinut: ***adinenea*** (***adineni***, ***adinea***) = ***adineauri*** (DGO: 8), ***aişte*** (***haişte***) = ***vraişte*** (DGO: 10), ***alantări*** = ***alaltăieri*** (DGO: 10), ***altuni*** = ***altundeva*** (DGO: 11), ***într-un clip*** 'repede, imediat, într-o clipă' (Udrescu 1967: 50), ***pe timpurea*** = ***pe timpuri*** (DGDS III: 326), ***toma*** = ***tocmai*** (*a ieşit **toma** la sabie…* – FOM VIII: 568).

15. Considerăm că prin intermediul faptelor de limbă inventariate şi investigate am reuşit să surprindem principalele aspecte privitoare la adverbele prezente în graiurile dacoromâne sudice. Analiza ne-a permis să facem nu numai observaţii punctuale, dar şi globale. Am constatat că, spre deosebire de alte graiuri

dacoromâne, graiurile sudice se caracterizează, în primul rând, printr-un inventar bogat, ce permite decelarea unor tipuri şi subtipuri reprezentative, care se regăsesc, într-un număr considerabil mai redus, şi în alte subdialecte. Suntem convinşi că, parcurgând şi alte culegeri de texte ori glosare dialectale, am fi fost în măsură să identificăm un număr mai mare de forme adverbiale specifice, dar fără a schimba configuraţia clasei adverbiale asupra căreia ne-am aplecat în studiul nostru.

SURSE

BD – Grigore Tocilescu, *Balade şi doine*, ediţia a II-a, seria „Antropologie/Folclor/Etnologie" (5), Cluj-Napoca, Editura Dacia XXI, 2011 [ediţia I: 1958].

BO – C. S. Nicolăescu-Plopşor, *Balade oltenești*, ediţia a II-a, prefaţă de Corneliu Bărbulescu, seria „Antropologie/Folclor/Etnologie" (5), Cluj-Napoca, Editura Dacia XXI [ediţia I: 1961].

Cărăbiş 1962 – Vasile Cărăbiş, *Glosar regional (Regiunea Oltenia, raionul Târgu-Jiu, satul Cimpofeni)*, în „Limba română", XI, 3, p. 261–263.

Ciauşanu 1931 – G. F. Ciauşanu, *Glosar de cuvinte dialectale din judeţul Vâlcea*, Bucureşti, Imprimeria Naţională (Academia Română. Memoriile Secţiunii Literare. Seria III. Tom. V. Mem. 6).

Ciauşanu *et alii* 1928 – G. F. Ciauşanu, G. Fira, C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vâlcea şi împrejurimi*, cu un glosar, Bucureşti, Editura Cultura Naţională.

CV – *Codicele voroneţean*, ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

DGDS I–III – *Dicţionarul graiurilor dacoromâne sudice*, coordonator Maria Marin, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, Bucureşti, Editura Academiei Române, vol. I (literele *A–C*), 2009; vol. II (literele *D–O*), 2010; vol. III (literele *P–Z*), 2011.

DGO – Dorina Bărbuţ, *Dicţionar de grai oltenesc*, Craiova, Asociaţia independentă literară, artistică, culturală şi editorială „Mileniul III", 1990.

EV – Coresi, *Carte cu învăţătură* (1581), publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I (*Textul*), Bucureşti, Atelierele Grafice Socec, 1914.

FOM I–X – *Folclor din Oltenia şi Muntenia*. Texte alese din colecţii inedite, redactor responsabil Ioan Şerb, vol. I–X, Bucureşti, Editura pentru Literatură, Editura Minerva, 1967–1989.

Gl. Olt. – *Glosar dialectal. Oltenia*, întocmit, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1967.

GN I – *Graiul nostru. Texte din toate părţile locuite de români*, publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia, vol. I, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co, 1906.

IŢR – *Istoriia Ţărâi Rumâneşti*, atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino, ediţie critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar şi indice de nume de Otilia Dragomir, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006.

Lex. reg. 1–2 – *Lexic regional*, 1, redactor coordonator: Gheorghe Bulgăr, 1960; 2, redactor coordonator: Lucreţia Mareş, 1967 (Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice).

Neculce, Let. – Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei* şi *O samă de cuvinte*, ediţie îngrijită, cu glosar, indice şi o introducere de Iorgu Iordan, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă.

PH – *Psaltirea Hurmuzaki*, studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

PO – *Palia de la Orăştie* (1581–1582). *Text – Facsimile – Index*, ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968.

Prav. – *Pravila ritorului Lucaci* (1581), text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1971.

Udrescu 1967 – D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

BDD-V4105 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 13:14:57 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Lucrări de referință

Brâncuş 2008 – Gr. Brâncuş, *Studii de istorie a limbii române*, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române (cap. *Graiul din Oltenia*, p. 108–119).

Chircu 2006 – Adrian Chircu, *Adverbul românesc în diatopie (dialectul dacoromân)*, în Saramandu 2006, p. 421–431.

Chircu 2008 – Adrian Chircu, *L'adverbe dans les langues romanes (Études étymologique, lexicale et morphologique)*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.

Chircu-Buftea 2011 – Adrian Chircu-Buftea, *Dinamica adverbului românesc. Ieri şi azi*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.

Ciompec 1985 – Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie şi diacronie*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

Marin 2001–2002 – Maria Marin, *Despre particula -te- (-te) în limba română*, în „Fonetică şi dialectologie", XX–XXI, p. 205–212.

Marin 2012 – Maria Marin, *Câteva trăsături ale unui dicționar dialectal*, în Mocanu, Loşonți, Beltechi 2012, p. 254–261.

Marinescu 1992 – Anca Marinescu, *Adverbul în graiurile din Muntenia şi Oltenia*, în „Fonetică şi dialectologie", XI, p. 67–77.

Mărgărit 1995 – Iulia Mărgărit, *Un adverb de exclusivitate în graiurile din Muntenia:* ***singur***, în „Fonetică şi Dialectologie", XIV, p. 47–51.

Mărgărit 2002 – Iulia Mărgărit, *Probleme de etimologie dialectală*, seria „Etymologica" (13), Bucureşti, Editura „Univers Enciclopedic".

Mărgărit 2009 – Iulia Mărgărit, *Vocabularul graiurilor munteneşti actuale*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Mărgărit 2012 – Iulia Mărgărit, *O veche relație prefixală,* ***a-/în-*** *şi reflexele ei în lexicul dialectal*, în Mocanu, Loşonți, Beltechi 2012, p. 262–275.

Mocanu, Loşonți, Beltechi 2012 – Nicolae Mocanu, Dumitru Loşonți, Eugen Beltechi (editori), *Lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion internațional de dialectologie* (Cluj–Napoca, 16–17 septembrie 2010), Cluj-Napoca, Editura Argonaut, Editura Scriptor.

Saramandu 2006 – Nicolae Saramandu (coordonator), *Lucrările celui de-al XII-lea Simpozion Național de Dialectologie* (Baia-Mare, 5–7 mai 2006), Cluj-Napoca, Editura Mega.

Stan 2011 – Camelia Stan, *Prepoziția* ***a*** *în română: stadii de gramaticalizare*, în Zafiu, Uşurelu, Bogdan-Oprea 2011, p. 141–148.

Zafiu, Uşurelu, Bogdan-Oprea 2011 – Rodica Zafiu, Camelia Uşurelu, Helga Bogdan-Oprea (editori), *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice* (Actele celui de-al 10-lea Colocviu al Catedrei de limba română, Bucureşti, 3–4 decembrie 2010), vol. I (*Gramatică. Lexic, semantică, terminologii. Istoria limbii române, dialectologie şi filologie*), Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.

Sigle

GALR I – Valeria Guțu-Romalo (coordonator), *Gramatica limbii române*, vol. I (*Cuvântul*), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.

Tratat – Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.

L'ADVERBE DANS LES PATOIS DACO-ROUMAINS MÉRIDIONAUX. UNE APPROCHE LEXICO-SÉMANTIQUE

Résumé

Dans cette étude, l'auteur se propose d'offrir une analyse objective des formes adverbiales enregistrées dans les patois daco-roumains méridionaux. L'investigation minutieuse des faits de langue relève des différences par rapport aux autres patois roumains, mais aussi que des similitudes qui assurent l'unité de la classe adverbiale roumaine – l'une des plus intéressantes dans le domaine linguistique roman, étant donné le grand nombre d'influences qu'elle a subies au cours des siècles.

Nous avons affaire, encore une fois, à un inventaire de formes très diversifiées qui s'intègrent facilement au système adverbial roumain – non plus permissif, mais créatif, en ce sens qu'il a ses propres voies d'enrichissement.

Facultatea de Litere,
Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca

BDD-V4105 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 13:14:57 UTC)